

UDK:94.286

Lutfillo MAMASAI DOV,
Namangan davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: Rashid_4062303@mail.ru

t.f.n. dots., A.Erqo'ziyev taqrizi asosida

XALQ TA'LIMI SOHASIDAGI ISLOHOTLAR YANGI BOSQICHDA (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)

Аннотация

Maqolada 2017-2021-yillar davrida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi sohasida amalga oshirilgan islohotlar, maktablarda ta'limning sifati va uni rivojlantirish bo'yicha bajarilgan ishlar, o'quvchilarning bilim darajalarini oshirish maqsadida amaliyotga tadbiq etilgan dasturlar hamda ularning natijalari, zamonaviy maktablar tashkil etish, mavjud kamchiliklarni bartaraf qilish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar haqida ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Maktab, ta'lim, zamonaviy maktab, dastur, xalq ta'limi, TIMSS, PIRLS, TALIS, PISA.

РЕФОРМЫ В ГОСУДАРСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ НА НОВОМ ЭТАПЕ (НА ПРИМЕРЕ НАМАНГАНСКОГО РАЙОНА)

Аннотация

В данной статье содержится информация о реформах, проведенных в сфере государственного образования Республики Узбекистан в период 2017-2021 годов, качестве образования в школах и проделанной работе по его развитию, программах, реализуемых на практике с целью повышения уровня знаний учащихся и их результатов, о организации современных школ, реформы.

Ключевые слова: Школа, образование, современная школа, программа, государственное образование, TIMSS, PIRLS, TALIS, PISA.

REFORMS IN PUBLIC EDUCATION AT A NEW STAGE (ON THE EXAMPLE OF NAMANAGAN REGION)

Annotation

In this article contains information about the reforms carried out in the field of public education of the Republic of Uzbekistan during the period 2017-2021, the quality of education in schools and the work done to develop it, the programs put into practice in order to increase the level of knowledge of students and their results, the organization of modern schools, reforms

Key words: School, education, modern school, program, public education, TIMSS, PIRLS, TALIS, PISA.

Kirish. O'zbekistonda xalq ta'limi sohasini rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab xalq ta'limi sohasida uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlarini yo'lga qo'yish, yangi ta'lim muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash, ularni yangi o'quv hamda laboratoriya anjomlari, kompyuter texnikasi va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash orqali ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlashda samarali ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta'biri bilan aytganda "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi hamda baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch hamda imkoniyatlarini safarbar etamiz va bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz" deya ta'kidlaydilar [1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Namangan viloyati xalq ta'limi tizimiga oid adabiyotlari tahlili shuni ko'rsatdiki, ushbu davrda kechgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlar kommunistik partiya mafkurasiga bo'ysundirilgan holda, sinfiylik nuqtai nazaridan o'rganilgan. Shuningdek, umumta'lim sohasidagi mavjud muammolar, xususan, kadrlar yetishmasligi, moddiy-texnik bazaning qoniqsarsiz ahvolda ekanligi, ta'lim muassasalari joylashgan binolarning talab darajasida emasligiga doir ma'lumotlarni yoritishga ham e'tibor qaratildi.

Mavzuga oid adabiyotlari va ilmiy tadqiqotlari 1991–2022-yillarda amalga oshirilgan bo'lib, unda mustaqillik davrida xalq ta'limi sohasida olib borilgan islohotlar tahlil qilingan. O'zbekiston mustaqilligining dastlabki yillarida yozilgan bir qator ilmiy maqolalar, monografiya va tadqiqotlar mazkur mavzuga nisbatan yaqinligi bilan ajralib turadi. Jumladan, mazkur davrda amalga oshirilgan Z. U. Haydarovning "Namangan viloyatining sovet davri va mustaqillik yillaridagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy tarixi: qiyosiy tahlil" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida viloyatning sovet va mustaqillik yillaridagi iqtisodiy-ijtimoiy masalalari bilan birga xalq ta'limi tizimiga ham alohida to'xtalangan bo'lib, xalq ta'lim sohasida mustaqillik yillarida olib borilgan islohotlar atroflicha yoritilmagan.

T. Hatamovning "O'zbekiston umumta'lim maktablari ta'lim islohotlari tizimida: muammolar yechimi va istiqboli (1991-2009-yy)" mavzusidagi nomzodlik dissertatsiyasida Namangan viloyati xalq ta'limi tizimiga oid ayrim ma'lumotlar keltirilib, unda asosan, mustaqillikning dastlabki yillarida umumta'lim maktablaridagi yangilanishlar va ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash borasidagi islohotlarga tarixiylik hamda tizimlilikdan kelib chiqqan holda yondashilgan. Ammo, ushbu tadqiqotda Namangan viloyati xalq ta'lim tizimida amalga oshirilgan ishlar batafsil yoritilmagan.

Tadqiqot mavzusini yoritishda xizmat qiluvchi Q. Hoshimov, O'. Abdullayev, U. Elmuratova, N. Sharipova, N. Isamatovalarning ilmiy izlanishlar Farg'ona vodiysida mustaqillik yillaridagi ta'lim sohasidagi amalga oshirilgan islohotlar va erishilgan yutuqlar haqida ko'plab ma'lumotlar

tarixiy dalillar asosida keltirilgan. Lekin, mazkur tadqiqot mintaqaviy xarakterga ega ekanligi, unda Namangan viloyati xalq ta'limi tizimida davriylik nuqtaiy nazardan amalga oshirilgan ko'plab islohotlar aks etmagan.

– **Tadqiqot metodologiyasi.** 2017-yil jamiyatimizning barcha sohalar qatori xalq ta'limi sohasida ham yangilanish davri bo'ldi. Shu yildan boshlab ota-onalar hamda keng jamoatchilik talablaridan kelib chiqqan holda respublikada umumta'lim tizimi 11 yillik etib belgilandi. Bu esa mamlakatda yangi ish o'rinlarining vujudga kelishi, yangi maktablarning bunyod etilishi, maktablarning moddiy-texnik bazasini yanada boyitilishi hamda mustaqil hayotga qadam qo'yayotgan o'quvchi-yoshlarni yangi kasb-hunar bilimlarini egallashga bo'lgan imkoniyatlarini yanada oshirib mavzuni qiyosiy va miqdoriy tahlil, tanqidiy hamda xronologik tahlil va pragmatik tahlil usullarini yoritiladi.

– **Tahlil va natijalar.** Namangan viloyatida 2017–2018-o'quv yilida 682 ta umumiy o'rta ta'lim maktablarining 38850 nafar 9-sinf bitiruvchilaridan 21922 nafari (56,1%) 10-sinf, 17008 nafari (43,7%) esa akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda o'qishni davom ettirish istagini bildirdi. 10-sinflar uchun viloyatda jami 102 ta o'quv ishlab chiqarish majmualari tashkil etilgan bo'lib, bulardan 90 tasi kasb-hunar kollejlari, 12 tasi oraliq masofasi 10 km.dan uzoq bo'lgan umumta'lim maktablari bazasiga to'g'ri keladi. Maxsus va chuqurlashtirilgan tayyorgarlik talab etmaydigan 40 ta kasb-hunar yo'nalishlari bo'yicha 21922 nafar o'quvchilardan so'rovnoma o'tkazildi. Unga ko'ra, 271 nafari oshpazlik, 30 nafari novvoylik, 306 nafari qandolatchilik, 596 nafari pazandachilik, 5520 nafari tikuvchilik, 582 nafari bichuvchi, 385 nafari sartarosh va boshqa kasblar bo'yicha mutaxassislar tayyorlash yo'lga qo'yildi [2].

Respublikadagi umumta'lim maktablarining 466 ming nafar 9-sinf bitiruvchilari hisoblansa, ularning 352 ming nafar 10-sinflarda o'qishni davom ettirishni istaganlar, qolgan 114 ming nafari esa akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda o'qishni davom ettirish istagini bildirganlar. Bular uchun 9656 ta umuta'lim maktablar va 615 ta kollejlarda o'quv ishlab chiqarish majmualar tashkil etilib, endilikda yuqori sinflar ushbu majmualarda 20 dan ortiq kasb-hunar sirlarni o'rganishlari yo'lga qo'yildi. Shuningdek, umumta'lim maktablarda ta'lim olayotgan yuqori sinf o'quvchilari 5 kun umumta'lim, 1 kun (6 soat) esa kasbiy fanlarni o'zlashtirish imkoniyati yaratildi [3].

2017-2018-o'quv yilidan boshlab, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida darsliklarni ijaraga berish tizimi joriy etildi va mazkur o'quv yilida umumkasbiy va maxsus fanlardan 244 nomdagi darslik va o'quv qo'llanmalar nashr etish rejalashtirildi. Shuningdek, ushbu darslik va o'quv qo'llanmalarining 47 nomdagisi yangi avlod o'quv adabiyotlari hisoblanadi [4].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018- yil 25-yanvardagi “Umumiy o'rta, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoniga asosan, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish yangi bosqishga olib chiqildi. Masalan, Namangan viloyatidagi umumta'lim maktablarining barcha 10-sinf o'quvchilaridan so'rovnoma olindi. Mazkur so'rovnomalarga 37805 nafar 10 sinf, 20868 nafar 11-sinf o'quvchilari jalb qilindi.

Shuningdek, maxsus va chuqurlashtirilgan tayyorgarlik talab etmaydigan 51 ta kasb-hunar yo'nalishlari – avtomobillarni ta'mirlash texnigi, haydovchi, tikuvchi, quruvchi va boshqa kasb-hunarlar bo'yicha kasbiy bilimlar berilgan [5]. Bundan ko'zlangan maqsad, yuqori sinf o'quvchilarining darsdan bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, o'zlari qiziqqan sohalar bo'yicha ikki yillik muddatda professional kasb egasi bo'lib yetishishlari va yangi hayotga tayyorlash uchun zamin yaratish iborat bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasida 2017-yil noyabrdan ta'limning barcha sohalarida ta'lim berishning sifatini ta'minlash, o'qituvchi va o'quvchilarning bilim darajasini nazorat qilish, dars jarayonlarini tashkil etishda ilmiy asoslangan, mantiqiy, professional, shaffof hamda adolatlilikni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tashkil etildi. Ushbu inspeksiyaning tashkil etilishi O'zbekistonda ta'lim sohasidagi davlat siyosatini qay darajada amalga oshirilayotganligini nazorat qilish, belgilangan vaqtlarda ta'lim berayotgan ustoz va murabbiylarning faoliyatlarini muvofiqlashtirish va DTS asosida ta'lim jarayonlari borishini nazorat qilishda muhim rol o'ynagan.

Masalan, 2017–2018-o'quv yilida belgilangan rejaga asosan, viloyatda I chorak yakunlariga ko'ra, Namangan shahri, Kosonsoy va Chust tumanlarining 4-sinf o'quvchilaridan ona-tili, tabiatshunoslik, ingliz tili va matematika, 5-sinf o'quvchilaridan esa ona tili, tarix, ingliz tili, rus tili va matematika fanlaridan nazorat ishlari olindi. O'rganish natijalariga ko'ra, 4–5 sinflarning umumiy o'zlashtirish samaradorligi, (Namangan shahri, Kosonsoy va Chust) viloyat bo'yicha 52 foizni tashkil etgan, xolos. Mazkur holat yuqoridagi hududlarda keltirilgan fanlarni yaxshi o'qitilmasligi yoki ta'lim beruvchi o'qituvchilarning metodik bilimi yetishmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Yana shunday holatlarni 2018-yilning 18-fevralda viloyatdagi fan metodistlarining uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish yo'nalishidagi natijalarini aniqlash maqsadida o'tkazilgan “Onlayn” test sinovlarida 105 nafar mutaxassislar qatnashgan bo'lsa, ularning 9 (8,5 foizi) nafari 86–100 ballgacha to'plagan xolos. Qolgan 34 (32,3 foizi) nafari 71–85 ballgacha, 45 (42,8 foizi) nafari 55–70 ballgacha, achinarlisi esa 20 (19 foizi) nafari esa 55 balldan kam to'plagan [6].

Yuqoridagi o'zlashtirish darajalarining pastligi ushbu soha vakillarining o'z bilimlari ustida doimiy asosda ishlamasliklari yoki ularga berilgan vazifalarning ko'pligidadir.

O'z o'rnida, Respublikadagi umumta'lim maktablarida ham yuqoridagi holatlarni ko'rish mumkin. 2018-yilning may oyida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi va YuNISEFning O'zbekistondagi vakolatxonasi bilan xamkorlikda “O'quvchilarning muvaffaqiyatli o'zlashtirishiga salbiy ta'sir etuvchi omillarni aniqlash” mavzusida o'tkazilgan tadqiqotlar natijasida respublikamizning barcha hududlarida xalqaro talablar asosida tanlab olingan 255 ta maktabning 268 ta sinfidagi (219 ta o'zbek, 49 rus) tahsil olayotgan 7002 nafar (5489 o'zbek, 1513 nafar rus) 4-sinf o'quvchilarning matematika, o'qish va tabiatshunoslik fanlaridan bilimlari sinovdan o'tkazilgan. Natijalarga ko'ra, o'quvchilar matematika fanidan 52,2 foiz, tabiatshunoslikdan 47 foiz, o'qib, tushunish bo'yicha 28,7 [7], uchta fandan o'quvchilar o'rtacha bilimi 42,6 foizni tashkil etgan.

Mazkur natijalar aslini olganda juda achinarlidir. Sababi, boshlang'ich sinflarda ta'lim olayotgan o'quvchilar o'qish va matematik bilim darajalari endi shakllanayotganligi hamda maktablarda o'quvchilar bilan doimiy asosda o'qituvchilar shug'ullansa-da, maktabdan keyingi (uyda) vaqtlarda ota-onalarning farzandlar bilan ularning bilimlari ustida shug'ullanmasliklari ham yuqoridagi natijalarning pasayishiga olib kelgan.

Shu nuqtai nazardan, ushbu holatlarni barham berish, o'quvchilarni bilim darajalarini oshirish va xalqaro ta'lim standartlari asosida o'qitishni yo'lga qo'yish maqsadida 2018-yil 8-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 997-sonli qarori bilan boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnini o'qish va tushunish darajasini

baholash uchun (PIRLS), 4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash uchun (TIMSS), 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash uchun (PISA), rahbar hamda pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'qitish va ta'lim olish muhitini hamda o'qituvchilarning ish sharoitlarini o'rganish uchun (TALIS)[8] dasturlari bo'yicha ishlar tashkil etilishi ko'zda tutilgan.

Shu asnoda, mamlakatimiz 2021-yilda ilk marotaba o'tkaziladigan PISA (15–16 yoshli o'quvchilarning bilimlarini baholash bo'yicha xalqaro dastur) xalqaro dasturda ishtirok etadi. Ushbu dasturda 90 ga yaqin mamlakat ishtirok etishi rejalashtirildi[9]. O'quvchilar bilimlarini baholash bo'yicha xalqaro dasturning reytingida O'zbekiston 2021-yilda 70 talikka, 2025- yilda 60 talikka, 2030-yilga borganda esa 30 ta ilg'or mamlakatlar qatoriga kirish ko'zda tutilgan [10].

Ushbu maqsadlarga erish bo'yicha chora-tadbirlar 2019-yil 29-aprelda qabul qilingan “Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” tasdiqlandi. Mazkur konsepsiyaga asosan, O'zbekistonda xalq ta'limi tizimini milliy an'analar va xalqaro tajribalardan kelib chiqqan holda rivojlantirish nazarda tutilgan bo'lib, unga ko'ra, o'quvchilarning kreativ fikrlashni rivojlantirish, matematika, tabiiy va o'qish savodxonligi bo'yicha bilimlarini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim jarayonlariga o'ziga xos qulaylik va yangiliklarning joriy etilishi, o'quvchilarning yangi bilimlarni o'zlashtirishga va berilayotgan vazifalarning tez hamda ravon o'qiy olish emas, balki darslikdan tashqari berilgan matnlarni

o'qib, uni qanchalik tushunishi, talqin qila olish va fikrlarni ravon tilda yozma bayon eta olish ko'nikmalarini hosil qiladi.

2019-yil oktabrda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi va Jahon banki hamkorlikda xalqaro tadqiqotlar hamda tamoyillar asosida o'tkazilgan sinovlarda Namangan viloyatidagi 13 ta ta'lim muassasasidan 356 nafar o'quvchi TIMSS talablari bo'yicha tuzilgan sinovlarda o'zlashtirish darajasi 81.0 foizni tashkil etgan holda respublikada birinchi o'rinni egalladi [11]. Bu esa viloyatda aniq va tabiiy fanlarni o'qitilishiga e'tiborning yaxshiligi hamda dars jarayonlariga xalqaro tajribalarni asta-sekinlik bilan joriy etilayotganligidan dalolatdir.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni qayd etish kerakki, O'zbekistonda Xalq ta'limi sohasidagi islohotlar davlatimizning iqtisodiy salohiyatidan kelib chiqqan holda tizimlilik asosida amalga oshirilmoqda. 2017–2021-yillar tom ma'noda O'zbekiston uchun har sohada rivojlanish hamda taraqqiy etish davri bo'ldi. Xalq ta'limi sohasidagi o'zgarishlar “Harakatlar strategiyasi”ning 4.4 bandida keltirilgan islohotlar zamirida amalga oshirildi. Islohotlar negizida ta'lim jarayonlariga xalqaro tajribalarni joriy etish orqali ta'lim sifatini oshirish, maktablarni dunyo standartlari asosida qayta modernizatsiya qilish, o'quvchilar orasida kitobxonlik madaniyatini keng targ'ib qilish, axborot va kommunikatsiyalar sohasidagi bilimlarini oshirish, sog'lom hayotni qoidalarini o'quvchilar orasida keng targib qilish borasida, maktabdan tashqari vaqtlarda bolalar va o'smirlar sport maktablari faoliyatini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor berildi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // Xalq so'zi. 2018 -yil 29 - dekabr.
2. Namangan viloyati xalq ta'limi boshqarmasining 2017 -yil hisobotlari. – B. 5.
3. Umumiy o'rta ta'lim // Ma'rifat. № 30. 2017- yil 6- sentyabr.
4. O'rta maxsus, kasb-xunar ta'limi // Ma'rifat. № 30. 2017- yil 6- sentyabr.
5. Namangan viloyati xalq ta'limi boshqarmasining 2018- yil hisobotlari..... – B. 26.
6. Ta'lim sifati va mazmuni – yangi bosqichda // Murabbiy. – 2018- yil 16–30- avgust. – №16.
7. Ta'lim sifati – davlat nazoratida // Ma'rifat. – 2018- yil 1- dekabr. – № 96.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli “Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori // lex.uz/docs/-4097073.
9. Nosirov A. Pisa va Talis tadqiqotlari O'zbekistonga nima beradi // Ma'rifat. – 2019- yil 14- dekabr. – №97.
10. Ismoilov A. Xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik qanday ketmoqda // Ma'rifat. – 2020- yil 1- iyun. – №22.
11. Respublikada birinchi o'rin // Murabbiy. – 2020- yil 21- oktyabr. – №21.